MỘT SỐ BIỆN PHÁP ĐỔI MỚI TRONG PHƯƠNG PHÁP DẠY HỌC

Trương Đức Tuân
Khoa VH-NT trường CĐ Lào Cai

Tóm tắt: *Thời đại mới, xu thế tiếp cận công nghệ ngày càng cao, đổi mới phương pháp dạy học nhằm mục đích phù hợp với năng lực người học là yêu cầu cấp thiết. Vấn đề mà Đảng và nhà nước ta quan tâm trong thời gian qua, nhằm hòa nhập với thế giới, theo xu hướng toàn cầu hóa.*

Từ khoá: *Đổi mới phương pháp dạy học; phương pháp dạy học tích cực; tính tích cực của học sinh; dạy học giải quyết vấn đề; dạy học theo tình huống; công nghệ thông tin trong dạy học.*

SOME INNOVATIVE MEASURES IN TEACHING METHODS

Abstract*: In the new era, the trend of increasingly accessing technology, innovating teaching methods to suit learners' abilities is an urgent requirement. The issue that our Party and state have been concerned about in recent times is to integrate with the world, following the trend of globalization.*

Keywords: *Innovating teaching methods; active teaching methods; student positivity; teaching problem solving; situation-based teaching; Information technology in teaching.*

Nhận bài: 11/08/2026 Phản biện: 11/09/2026 Duyệt đăng: 14/09/2026

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong bối cảnh giáo dục ngày càng chú trọng phát triển phẩm chất, năng lực, tính tích cực và sáng tạo của người học, đổi mới phương pháp dạy học trở thành một yêu cầu quan trọng nhằm nâng cao chất lượng và hiệu quả giáo dục. Chương trình giáo dục phổ thông hiện hành nhấn mạnh định hướng phát triển phẩm chất và năng lực, qua đó đặt ra yêu cầu tổ chức hoạt động học tập theo hướng tăng cường vai trò chủ động của học sinh (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2018). Đồng thời, sự phát triển của khoa học, công nghệ và công nghệ thông tin tạo ra nhiều phương tiện, hình thức và cách thức tổ chức dạy học mới, đòi hỏi giáo viên thường xuyên điều chỉnh phương pháp cho phù hợp với mục tiêu, nội dung và đặc điểm của người học.

Đổi mới phương pháp dạy học không đồng nghĩa với việc loại bỏ hoàn toàn các phương pháp truyền thống. Những phương pháp như thuyết trình, đàm thoại và luyện tập vẫn có giá trị nếu được vận dụng đúng kỹ thuật và phù hợp với mục tiêu bài học. Vấn đề cốt lõi là cải tiến cách sử dụng các phương pháp truyền thống, đồng thời kết hợp linh hoạt với các phương pháp và kỹ thuật dạy học tích cực nhằm tăng cường sự tham gia, tư duy bậc cao và tính tự lực của học sinh (Bonwell & Eison, 1991; Nguyễn Văn Cường & Meier, 2010; Prince, 2004).

Trên cơ sở tổng quan, phân tích và tổng hợp các tài liệu lý luận về phương pháp dạy học, bài viết tập trung trình bày một số biện pháp đổi mới theo các hướng: cải tiến phương pháp truyền thống; kết hợp đa dạng phương pháp và hình thức tổ chức dạy học; vận dụng dạy học giải quyết vấn đề, dạy học theo tình huống và dạy học định hướng hành động; tăng cường sử dụng phương tiện và công nghệ thông tin; áp dụng các kỹ thuật dạy học phát huy tính tích cực, sáng tạo; chú trọng phương pháp đặc thù bộ môn và bồi dưỡng phương pháp học tập tích cực cho học sinh (Nguyễn Văn Cường & Meier, 2010).

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Cải tiến các phương pháp dạy học truyền thống

Để nâng cao hiệu quả của các phương pháp dạy học truyền thống, giáo viên trước hết cần nắm vững yêu cầu và sử dụng thành thạo các kỹ thuật trong khâu chuẩn bị cũng như tổ chức bài học, chẳng hạn kỹ thuật mở bài, trình bày và giải thích trong thuyết trình; kỹ thuật đặt câu hỏi và xử lý câu trả lời trong đàm thoại; hoặc kỹ thuật làm mẫu trong luyện tập. Việc cải tiến phương pháp truyền thống cần hướng tới việc tăng mức độ tham gia nhận thức của người học thay vì chỉ duy trì vai trò tiếp nhận thụ động (Bonwell & Eison, 1991; Nguyễn Văn Cường & Meier, 2010).

Tuy nhiên, các phương pháp dạy học truyền thống có những giới hạn nhất định. Vì vậy, bên cạnh việc nâng cao chất lượng thuyết trình, đàm thoại hay luyện tập, giáo viên cần kết hợp các phương pháp và kỹ thuật dạy học mới, đặc biệt là những cách thức phát huy tính tích cực và sáng tạo của học sinh. Chẳng hạn, trong thuyết trình và đàm thoại có thể tăng cường câu hỏi gợi mở, nhiệm vụ giải quyết vấn đề, thảo luận ngắn hoặc hoạt động phản hồi để học sinh xử lý thông tin một cách chủ động hơn (Prince, 2004).

2.2. Kết hợp đa dạng các phương pháp dạy học

Không có một phương pháp dạy học toàn năng phù hợp với mọi mục tiêu và nội dung dạy học. Mỗi phương pháp và hình thức dạy học có những ưu, nhược điểm và giới hạn sử dụng riêng.

Vì vậy việc phối hợp đa dạng các phương pháp và hình thức dạy học trong toàn bộ quá trình dạy học là phương hướng quan trọng để phát huy tính tích cực và nâng cao chất lượng dạy học.

Dạy học toàn lớp, dạy học nhóm, nhóm đôi và dạy học cá thể là những hình thức xã hội của dạy học cần kết hợp với nhau, mỗi một hình thức có những chức năng riêng. Tình trạng độc tôn của dạy học toàn lớp và sự lạm dụng phương pháp thuyết trình cần được khắc phục, đặc biệt thông qua làm việc nhóm.

Trong thực tiễn dạy học ở trường trung học hiện nay, nhiều giáo viên đã cải tiến bài lên lớp theo hướng kết hợp thuyết trình của giáo viên với hình thức làm việc nhóm, góp phần tích cực hoá hoạt động nhận thức của học sinh.

Tuy nhiên hình thức làm việc nhóm rất đa dạng, không chỉ giới hạn ở việc giải quyết các nhiệm vụ học tập nhỏ xen kẽ trong bài thuyết trình, mà còn có những hình thức làm việc nhóm giải quyết những nhiệm vụ phức hợp, có thể chiếm một hoặc nhiều tiết học, sử dụng những phương pháp chuyên biệt như phương pháp đóng vai, nghiên cứu trường hợp, dự án.

Mặt khác, việc bổ sung dạy học toàn lớp bằng làm việc nhóm xen kẽ trong một tiết học mới chỉ cho thấy rõ việc tích cực hoá "bên ngoài" của học sinh. Muốn đảm bảo việc tích cực hoá "bên trong" cần chú ý đến mặt bên trong của phương pháp dạy học, vận dụng dạy học giải quyết vấn đề và các phương pháp dạy học tích cực khác.

2.3. Vận dụng dạy học giải quyết vấn đề

Dạy học giải quyết vấn đề (dạy học nêu vấn đề, dạy học nhận biết và giải quyết vấn đề) là quan điểm dạy học nhằm phát triển năng lực tư duy, khả năng nhận biết và giải quyết vấn đề. Học được đặt trong một tình huống có vấn đề, đó là tình huống chứa đựng mâu thuẫn nhận thức, thông qua việc giải quyết vấn đề, giúp học sinh lĩnh hội tri thức, kỹ năng và phương pháp nhận thức.

Dạy học giải quyết vấn đề là con đường cơ bản để phát huy tính tích cực nhận thức của học sinh, có thể áp dụng trong nhiều hình thức dạy học với những mức độ tự lực khác nhau của học sinh.

Các tình huống có vấn đề là những tình huống khoa học chuyên môn, cũng có thể là những tình huống gắn với thực tiễn. Trong thực tiễn dạy học hiện nay, dạy học giải quyết vấn đề thường chú ý đến những vấn đề khoa học chuyên môn mà ít chú ý hơn đến các vấn đề gắn với thực tiễn.

Tuy nhiên nếu chỉ chú trọng việc giải quyết các vấn đề nhận thức trong khoa học chuyên môn thì học sinh vẫn chưa được chuẩn bị tốt cho việc giải quyết các tình huống thực tiễn. Vì vậy bên cạnh dạy học giải quyết vấn đề, lý luận dạy học còn xây dựng quan điểm dạy học theo tình huống.

2.4. Vận dụng dạy học theo tình huống

Dạy học theo tình huống là một quan điểm dạy học, trong đó việc dạy học được tổ chức theo một chủ đề phức hợp gắn với các tình huống thực tiễn cuộc sống và nghề nghiệp. Quá trình học tập được tổ chức trong một môi trường học tập tạo điều kiện cho học sinh kiến tạo tri thức theo cá nhân và trong mối tương tác xã hội của việc học tập.

Các chủ đề dạy học phức hợp là những chủ đề có nội dung liên quan đến nhiều môn học hoặc lĩnh vực tri thức khác nhau, gắn với thực tiễn. Trong nhà trường, các môn học được phân theo các môn khoa học chuyên môn, còn cuộc sống thì luôn diễn ra trong những mối quan hệ phức hợp.

Vì vậy sử dụng các chủ đề dạy học phức hợp góp phần khắc phục tình trạng xa rời thực tiễn của các môn khoa học chuyên môn, rèn luyện cho học sinh năng lực giải quyết các vấn đề phức hợp, liên môn.

Phương pháp nghiên cứu trường hợp là một phương pháp dạy học điển hình của dạy học theo tình huống, trong đó học sinh tự lực giải quyết một tình huống điển hình, gắn với thực tiễn thông qua làm việc nhóm.

Vận dụng dạy học theo các tình huống gắn với thực tiễn là con đường quan trọng để gắn việc đào tạo trong nhà trường với thực tiễn đời sống, góp phần khắc phục tình trạng giáo dục hàn lâm, xa rời thực tiễn hiện nay của nhà trường phổ thông.

Tuy nhiên, nếu các tình huống được đưa vào dạy học là những tình huống mô phỏng lại, thì chưa phải tình huống thực. Nếu chỉ giải quyết các vấn đề trong phòng học lý thuyết thì học sinh cũng chưa có hoạt động thực tiễn thực sự, chưa có sự kết hợp giữa lý thuyết và thực hành.

2.5. Vận dụng dạy học định hướng hành động

Dạy học định hướng hành động là quan điểm dạy học nhằm làm cho hoạt động trí óc và hoạt động chân tay kết hợp chặt chẽ với nhau. Trong quá trình học tập, học sinh thực hiện các nhiệm vụ học tập và hoàn thành các sản phẩm hành động, có sự kết hợp linh hoạt giữa hoạt động trí tuệ và hoạt động tay chân.

Đây là một quan điểm dạy học tích cực hoá và tiếp cận toàn thể. Vận dụng dạy học định hướng hành động có ý nghĩa quan trong cho việc thực hiện nguyên lý giáo dục kết hợp lý thuyết với thực tiễn, tư duy và hành động, nhà trường và xã hội.

Dạy học theo dự án là một hình thức điển hình của dạy học định hướng hành động, trong đó học sinh tự lực thực hiện trong nhóm một nhiệm vụ học tập phức hợp, gắn với các vấn đề thực tiễn, kết hợp lý thuyết và thực hành, có tạo ra các sản phẩm có thể công bố.

Trong dạy học theo dự án có thể vận dụng nhiều lý thuyết và quan điểm dạy học hiện đại như lý thuyết kiến tạo, dạy học định hướng học sinh, dạy học hợp tác, dạy học tích hợp, dạy học khám phá, sáng tạo, dạy học theo tình huống và dạy học định hướng hành động.

2.6. Tăng cường sử dụng phương tiện dạy học và công nghệ thông tin hợp lý hỗ trợ dạy học

Phương tiện dạy học có vai trò quan trọng trong việc đổi mới phương pháp dạy học, nhằm tăng cường tính trực quan và thí nghiệm, thực hành trong dạy học. Việc sử dụng các phương tiện dạy học cần phù hợp với mối quan hệ giữa phương tiện dạy học và phương pháp dạy học.

Hiện nay, việc trang bị các phương tiện dạy học mới cho các trường phổ thông từng bước được tăng cường. Tuy nhiên các phương tiện dạy học tự làm của giáo viên luôn có ý nghĩa quan trọng, cần được phát huy

Đa phương tiện và công nghệ thông tin vừa là nội dung dạy học vừa là phương tiện dạy học trong dạy học hiện đại. Đa phương tiện và công nghệ thông tin có nhiều khả năng ứng dụng trong dạy học. Bên cạnh việc sử dụng đa phương tiện như một phương tiện trình diễn, cần tăng cường sử dụng các phần mềm dạy học cũng như các phương pháp dạy học sử dụng mạng điện tử (E-Learning).

Phương tiện dạy học mới cũng hỗ trợ việc tìm ra và sử dụng các phương pháp dạy học mới. Webquest là một ví dụ về phương pháp dạy học mới với phương tiện mới là dạy học sử dụng mạng điện tử, trong đó học sinh khám phá tri thức trên mạng một cách có định hướng

2.7. Sử dụng các kỹ thuật dạy học phát huy tính tích cực và sáng tạo

Kỹ thuật dạy học là những cách thức hành động của của giáo viên và học sinh trong các tình huống hành động nhỏ nhằm thực hiện và điều khiển quá trình dạy học. Các kỹ thuật dạy học là những đơn vị nhỏ nhất của phương pháp dạy học.

Có những kỹ thuật dạy học chung, có những kỹ thuật đặc thù của từng phương pháp dạy học, ví dụ kỹ thuật đặt câu hỏi trong đàm thoại. Ngày nay người ta chú trọng phát triển và sử dụng các kỹ thuật dạy học phát huy tính tích cực, sáng tạo của người học như "động não", "tia chớp", "bể cá", XYZ, Bản đồ tư duy…

2.8. Chú trọng các phương pháp dạy học đặc thù bộ môn

Phương pháp dạy học có mối quan hệ biện chứng với nội dung dạy học. Vì vậy bên cạnh những phương pháp chung có thể sử dụng cho nhiều bộ môn khác nhau thì việc sử dụng các phương pháp dạy học đặc thù có vai trò quan trọng trong dạy học bộ môn. Các phương pháp dạy học đặc thù bộ môn được xây dựng trên cơ sở lý luận dạy học bộ môn.

Ví dụ: Thí nghiệm là một phương pháp dạy học đặc thù quan trọng của các môn khoa học tự nhiên; các phương pháp dạy học như trình diễn vật phẩm kỹ thuật, làm mẫu thao tác, phân tích sản phẩm kỹ thuật, thiết kế kỹ thuật, lắp ráp mô hình, các dự án là những phương pháp chủ lực trong dạy học kỹ thuật; phương pháp "Bàn tay nặn bột" đem lại hiệu quả cao trong việc dạy học các môn khoa học;…

Bằng nhiều hình thức khác nhau, cần luyện tập cho học sinh các phương pháp học tập chung và các phương pháp học tập trong bộ môn.

2.9. Bồi dưỡng phương pháp học tập tích cực cho học sinh

Phương pháp học tập một cách tự lực đóng vai trò quan trọng trong việc tích cực hoá, phát huy tính sáng tạo của học sinh. Có những phương pháp nhận thức chung như phương pháp thu thập, xử lý, đánh giá thông tin, phương pháp tổ chức làm việc, phương pháp làm việc nhóm, có những phương pháp học tập chuyên biệt của từng bộ môn.

III. KẾT LUẬN

Có rất nhiều phương hướng đổi mới phương pháp dạy học với những cách tiếp cận khác nhau, trên đây chỉ là một số phương hướng chung. Việc đổi mới phương pháp dạy học đòi hỏi những điều kiện thích hợp về phương tiện, cơ sở vật chất và tổ chức dạy học, điều kiện về tổ chức, quản lý.

Ngoài ra, phương pháp dạy học còn mang tính chủ quan. Mỗi giáo viên với kinh nghiệm riêng của mình cần xác định những phương hướng riêng để cải tiến phương pháp dạy học và kinh nghiệm của cá nhân.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

Bộ Giáo dục và Đào tạo. (2018). Thông tư số 32/2018/TT-BGDĐT ngày 26 tháng 12 năm 2018 ban hành Chương trình giáo dục phổ thông. https://vbpl.vn/bogiaoducdaotao/Pages/vbpq-toanvan.aspx?ItemID=146721

Nguyễn Văn Cường, & Meier, B. (2010). Một số vấn đề chung về đổi mới phương pháp dạy học ở trường trung học phổ thông. Bộ Giáo dục và Đào tạo, Dự án Phát triển Giáo dục Trung học Phổ thông.

Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. Journal of Engineering Education, 93(3), 223–231. https://doi.org/10.1002/j.2168-9830.2004.tb00809.x

Bonwell, C. C., & Eison, J. A. (1991). Active learning: Creating excitement in the classroom (ASHE-ERIC Higher Education Report No. 1). George Washington University, School of Education and Human Development.